

Výsledkem bylo vypuštění nafilmovaných scén, které urážely citění Irokézů (s. 19–20); jejich reakce je ovšem klasickým dokladem skupinové identity, která nepřipouští jakékoliv znevažování ideálního – vždy pozitivního – obrazu celé skupiny. Do stejné kategorie patří i letmá poznámka k situaci, v níž irokézští hráči proklamovali, že jim Evropané „kradou jejich kulturu/jejich kulturní dědictví“. Také tento jev je jenom jedním z průvodních znaků existujícího či vznikajícího nacionálního povědomí a není vůbec irokézským vynálezem. Již na začátku 90. let 20. století, poté co se zintenzivnil kontakt mezi americkými indiány a euroindiány, přicházeli hosté ze Severní Ameriky se stejným obviněním; sám jsem je slyšel například od příslušníků lakotských skupin.

Samotný jev vydávání a užívání vlastních, irokézských pasů je rovněž možné chápat jako jeden z projevů nacionalismu; v tomto případě užívají Irokézové metodu provokací v zahraničí, při nichž dávají najevo, že neuznávají úřední dokumenty vydávané vládami Kanady a Spojených států.

Závěr knihy, kapitola „Od malého bratra k Velkému bratru“ (s. 148–153), výstižně ukazuje současnou fázi irokézské revitalizace (nacionálního procesu), která má nejspíše před sebou ještě dlouhou cestu a která je současně i příslibem, že tu bude ještě mnohé ke zkoumání. Je třeba se těšit na další práce, v nichž najdeme nejen případovou studii, ale zasazení konkrétní kultury do kontextu současné světové civilizace.

Josef Kandert (ISS FSV UK, Praha)

Peter Salner, Požehnaný spravodlivý sudca. Súčasné formy židovského pohrebu. Bratislava, Ústav etnológie SAV, 2014, 183 s.–

Salnerovu monografiu o súčasných formách židovského pohrebu možno čítať aj chápať ako minimálne dve obsahovo svojbytné vedecké práce. Jedna z nich je etnografickou štúdiou, prinášajúcou popis praktík, zvykov a rituálov, ktoré sa spájajú s pochovávaním v židovskom spoločenstve mesta Bratislava. Sústreďuje pozornosť na pohreb, rodinný obrad, ktorý je v 21. storočí rovnako výrazom náboženského presvedčenia a názoru na svet, ako aj zrkadlom každodenného spôsobu života. Autor svoj autentický etnografický materiál tvorený dátami z rozhovorov, pozorovaní i výpiskov z archívnych dokumentov dopĺňa a konfrontuje s publikovanými prameňmi. Tie mu slúžia jednak na komparovanie zistení o pohrebe v skúmanej lokalite s publikovanými

informáciami o židovských náboženských pravidlách a zvykoch vo všeobecnosti, jednak na vykreslenie vývojovej dynamiky opisovaného obradu v perspektíve času. Etnologická optika pohrebných zvykov židovskej komunity poskytuje možnosť porozumieť hodnotám, názorom a potrebám jednej zo skupín obyvateľstva mesta a súčasne i pozorovať – akoby cez jeden prvok mozaiky – unikátny obraz hmotnej i duchovnej kultúry súčasnej Bratislavy ako celku. Jeho etnografická štúdia rozširuje poznatkový rámec slovenskej etnológie o dosiaľ neskúmanú problematiku židovského pohrebného ritu ako významného rodinného obradu jednej z minorít slovenskej spoločnosti. Všeobecne chápanú etnologickú tému pohrebu rozširuje Peter Salner

súčasne o výskumy a zistenia z oblasti pochovávaní kremáciou, ktoré doteraz etnológia nechávala mimo svojej pozornosti.

Druhá, akoby s predošlou paralelná, rovina rozpracovaná v knihe je analýzou zmien, ktorými sociálne i nábožensky diferencovaná bratislavská komunita prechádza od konca 2. svetovej vojny. Peter Salner touto orientáciou pozornosti pokračuje v jednej z jeho ťažiskových odborných tém – etnologickom skúmaní vývoja, faktorov a prejavov židovskej identity na Slovensku po holokauste. Tej venoval už viaceré štúdie i knižné monografie (predovšetkým *Židia na Slovensku medzi tradíciou a asimiláciou*, Bratislava 2000 a *Cesty k identite*, Bratislava 2005).

Do druhej polovice 20. storočia vstúpila bratislavská komunita v dôsledku holokaustu početne zdecimovaná a zásahom štátnej moci bola donútená k formálnemu zjednoteniu do jednej náboženskej obce. Jej početný pokles posilnený v ďalších obdobiach aj vlnami vystaňovalecťva sprevádza v podmienkach Bratislavy o. i. aj proces odklonu tunajších židov od náboženstva a prehlbovanie ich názorovej diferenciácie. Medzi preživšími holokaust a ich potomkami v druhej či tretej generácii existujú výrazné rozdiely v hodnotení minulosti, jednotný postoj nejestvuje ani vo vzťahu k židovskému náboženstvu ako tradičnej hodnote a osi židovskej identity v podmienkach diaspóry. Tak ako v názoroch a prístupoch k dodržiavaniu náboženských pravidiel a chápaní ich spirituálnych funkcií, ako ani v posudzovaní významu náboženstva ako zjednocujúceho prvku a bázy pretrvania židovskej kultúry či stability židovskej identity niet dnes v bratislavskej komunite spoločného názoru. V interpretácii sledovaných javov Peter Salner dospieva k poznatku, že nevedú k zániku komunity, ale sú prejavom jej komplikovaných transformácií. Podmieňuje ich nielen reflexia tragickej minulosti

spôsobenej holokaustom či prenasledovanie a náboženská nesloboda počas obdobia komunistického režimu. Podstatné sú tiež meniaci sa spôsob života, strata izolovanosti a uzavretosti komunity, rozptýlenie rezidenčné podmienky, ako aj všestranná a dynamická komunikácia s príslušníkmi majority a praktická orientácia životných perspektív na budúcnosť.

Identitu židov skúma Peter Salner ako mnohovrstevnú. Takto študuje aj identifikačné procesy, ktoré členom ľudských spoločenstiev poskytujú pocit súnaľžitosti s inými, zakotvenosti v prostredí, kde žijú a presvedčenie o správnosti rebríčka ich životných hodnôt. Podľa jeho zistení prebieha dnes u bratislavských židov tvorba a reprodukcia identity, ako aj vôľa svoju židovskú príslušnosť prejavovať, pod silným vplyvom individuálnych rozhodnutí. Identifikácia sa neopiera a neodvoláva pri tom bezpodmienečne o židovskú kultúru a náboženstvo ako celistvý komplex alebo o reprodukovanie názorov a konania náboženských autorít. Jej referenčnými prvkami sú, resp. sa podľa aktuálnej potreby stávajú, najrozličnejšie vybrané časti z náboženských pravidiel, prvky kultúry alebo iba ich jednotlivé aspekty. Výberom z nich a ich kombináciou jednotlivci či rodiny tvoria svoje vlastné tradície – či už ide o hodnotenie minulosti a špecifický vzťah k nej, tradičné židovské náboženstvo, jeho niektoré prvky alebo iba symbolické odkazy naň, židovské sviatky alebo subtilne či doslova intímne rodinné zvyky. Tie dokážu nadobudnúť takú záväznosť, že ich praktikovanie a dodržiavanie predstavuje pre jedinca často pevnejšiu oporu než tisícročia staré, všeobecne známe, pre niektorých príliš bezvýhradné a v súčasných podmienkach života neudržateľné židovské „tradičné náboženské hodnoty“.

Čítanie každého nového textu Petera Salnera vyvoláva vo mne ako v jeho žiačke vždy skutočné zaujatie a vôľu zdieľať svoje dojmy o autorovi s inými jeho čitateľmi.

Vždy je to hlavne kvôli oceneniu obsahovej bohatosti, provokuje ma však často aj ku komentovaniu, z môjho hľadiska, iste opatrnosti či rezervovanosti Salnerovho výkladu, špecifického „uvoľneného“ štýlu písania alebo doslova zahltenosti faktami a jeho podceňovaniu možnosti pustiť sa do širšej interpretácie dát a záverov. Prítomná kniha mi odhalila ďalšiu podobu Petera Salnera ako vedca, výskumníka i autora textov. Dokazuje jeho vedeckú zrelosť v tom, že sa pustil do štúdia pohrebu ako pre neho úplne novej témy. Výskumne sa jej zmocnil s metodickou dôslednosťou a k zhromaždeným faktom sa postavil so zodpovednosťou mladého ambiciózneho vedca úzkostlivo dbajúceho na formálne pravidlá analýzy a výkladu. Že je vynikajúcim etnológom, ukazuje Peter Salner však najmä tým, akou hĺbkou porozumenia disponuje k objektu

svojho výskumu, k ľuďom, ktorých spôsob života študuje. Hoci takmer každý odstavec analytických častí jeho knihy hovorí o faktických odlišnostiach, názorových rozdieloch, sporoch a často nezmieriteľných postojoch skupín či jednotlivcov v židovskej bratislavskej komunite k prvkom skúmanej problematiky, autor k materiálu zastáva nezaujaté a nehodnotiace postoje. Realitu sleduje cez ľudí, ich názory, motivácie, výsledky ich konania či nekonania dôsledne prezentuje cez emické hľadisko. Aj preto, alebo možno práve preto, nazdávam sa, je kniha *Požehnaný spravodlivý sudca* vynikajúcim a realistickým obrazom bratislavskej židovskej komunity a súčasne aj súčasnej slovenskej spoločnosti.

Katarína Popelková
(Ústav etnológie SAV, Bratislava)

Marek Jakoubek – Luděk Jirka – Nela Králová – Michal Pavlásek – Jiří Tůma, Krajané: hledání nových perspektiv. Pavel Mervart, Praha 2015, 186 s.–

Monografie kolektivu uvedených autorů představuje soubor studií k problematice českých krajaných komunit v Bulharsku, Srbsku, Chorvatsku, Ukrajině a v USA. Autoři se však nesoustřeďují na tradiční přístupy studia krajaných enkláv, otázky integrace či procesy asimilace krajaných společenství, ale snaží se přiblížit nové rozměry výzkumu krajané problematiky, především z hlediska transnacionálních vztahů a narativních konstrukcí identit, které vyplývají ze studia domácí i zahraniční literatury. Rozsahem nevelká publikace tak nabízí čtenáři vhled do krajaného světa z perspektivy současné teoretické reflexe krajané tematiky.

Jednotlivé kapitoly publikace jsou uvedeny rozsáhlejším úvodem Ludka Jirky, který se pokouší o novou typologizaci vystěhovalectví s ohledem na formování krajaných komunit v kontextu historického vývoje od první poloviny 19. století. V této souvislosti se zamýšlí i nad samotným významem pojmu „krajan“. Zdůrazňuje, že současné bádání v tomto případě nutně vyžaduje mít na zřeteli aspekty transnacionalizace krajanů, procesy jejich sounáležitosti s mateřskou zemí a vliv integrace do struktur majoritní společnosti. Tento přístup sice staví do opozice tradiční metodologie studia krajané problematiky, ale autor přitom nezmiňuje, že ani dosavadní zkoumání